

Návšteva historických pamiatok a múzeí holokaustu z pohľadu ľudských práv a ľudskej dôstojnosti

Usmernenia pre učiteľov

Návšteva historických pamiatok a múzeí holokaustu z pohľadu ľudských práv a ľudskej dôstojnosti

Usmernenia pre učiteľov

Autor: Oana Nestian-Sandu

Príspevky a spätná väzba:

Oana Bajka, Zástupkyňa riaditeľa pre Medzinárodný program, TOLI

Tena Banjeglav, Zástupkyňa riaditeľa pre vzdelávanie a rozvoj, Medzinárodný program TOLI

Michael Franke, Pedagóg

Andrea Szonyi, Riaditeľka, Nadácia Zachor pre sociálnu pamäť

Skupina 30 učiteľov a partnerov TOLI z 13 krajín, ktorí sa zúčastnili medzinárodného seminára v Dachau v apríli 2025: Ingrid Alexovics, Petra Baranová, Dušica Biševac, Eriona Biçoku, Felicia Elena Boşcodeală, Lala Brisejda, Genny Catalano, Nino Chikhladze, Roma Diktaraité, Biljana Drobnjak, Matthaios Foufoudakis, Liliana García García, Aneliya Grozdanova, Alkida Hidri, Claudia Loredana Horjea, Paula Ivanova, Valerija Jakupec-Zvonar, Željka Jovanovac, Rusudan Karkadze, Nives Kralj Kovacic, Katarzyna Łaziuk, Amilia Makraki, Maria Vincenza Matteucci, Rita Meskiene, Natia Natsvlishvili, Lucia Obrinová, Carmen Alexandra Stadoleanu, Marija Stojanovic, Ingrida Vilkienė, Marta Wasielewska.

Vydalo TOLI – Inštitút Olgy Lengyelovej pre štúdium holokaustu a ľudských práv, 2025

Do slovenčiny preložil Roman Gajdoš

TOLI – Inštitút Olgy Lengyelovej pre štúdium holokaustu a ľudské práva pomáha učiteľom objavovať históriu holokaustu a jeho význam pre ľudské práva a občiansku zodpovednosť v súčasnosti. Inšpirovaný odkazom Olgy Lengyelovej, ktorá prežila holokaust, TOLI ponúka programy profesionálneho rozvoja v Spojených štátoch, Európe a Latinskej Amerike, ktoré podporujú komunity pedagógov oddaných výučbe s empatiou, presnosťou a rešpektom k ľudskej dôstojnosti. Prostredníctvom seminárov, grantov a medzinárodných sietí TOLI podporuje učiteľov, ktorí pomáhajú študentom prepojiť minulosť so súčasnosťou a podniknúť kroky na budovanie spravodlivejšej a inkluzívnejšej spoločnosti.

Tieto materiály sú zdieľané pod licenciou CC BY-NC a môžu byť použité, zdieľané alebo upravené za predpokladu, že je uvedený správny zdroj autora a TOLI a nie sú použité na komerčné účely. Môžu byť voľne začlenené do vzdelávacích alebo neziskových aktivít, ale nie na predaj alebo zisk.

ISBN: 978-1-972926-04-8

Obsah

Úvod	5
Prečo navštevovať historické/pamätné miesta a múzeá z pohľadu ľudských práv?	7
Príprava a organizácia návštevy historických/pamätných miest a múzeí z pohľadu ľudských práv.	9
Pred návštevou	10
Komunikácia s rodičmi a zákonnými zástupcami	10
Dôkladná príprava študentov pred návštevou	10
Správanie a praktické hľadiská.	11
Emocionálna príprava a podpora	12
Príprava učiteľa	13
Počas návštevy	14
Poskytovanie priestoru na výber a reflexiu.	14
Konštruktívne riešenie emocionálnych reakcií a nevhodného správania	14
Zachovanie ľudskej dôstojnosti pri skúmaní minulosti	14
Po návšteve	16
Počiatočná reflexia na mieste	16
Uvedomenie si sily emócií	16
Pokračovanie v reflexii po návrate.	16
Pestovanie zodpovednosti	17
Posilňovanie postavenia študentov ako vyslancov pamiatky a aktívneho občianstva	17
Navrhované aktivity pre návštevy pamätných miest a múzeí	18
A. Zakotvenie historických faktov z hľadiska ľudských práv.	18
Pracovný list: Príručka na pozorovanie dodržiavania ľudských práv pri návštevách pamätných miest/múzeí	20
B. Prepojenie s históriou prostredníctvom osobných príbehov	21
Pracovný list: Pozorovanie osobných príbehov.	23
C. Skúmanie ľudského správania počas holokaustu	25
Pracovný list: Skúmanie ľudského správania počas holokaustu.	27
D. Tematické cesty k pochopeniu	28
Pracovný list: Tematické cesty k pochopeniu.	30
Ďalšie zdroje	31
Slovník	32

Úvod

Tento materiál bol vyvinutý v reakcii na vyjadrené potreby zanietých pedagógov TOLI z celej Európy, ktorí hľadali praktické a premyslené nástroje na obohatenie návštev študentov v pamätných miestach a múzeách holokaustu. Títo učitelia, odhodlaní prekročiť rámec tradičných metód, požiadali o usmernenie, ako pristupovať k takýmto návštevám s využitím interdisciplinárnej metodiky TOLI, ktorá integruje vzdelávanie o holokauste, vzdelávanie o ľudských právach a medzikultúrne vzdelávanie s cieľom podporiť kritické myslenie, empatiu a aktívne občianstvo.

Dnes je rastúca sieť viac ako 2 000 pedagógov v viac ako 15 európskych krajinách absolventmi národných seminárov TOLI, ktoré sa realizujú v úzkej spolupráci s miestnymi organizáciami. Okrem počiatočného školenia sa títo pedagógovia zúčastňujú na trvalom profesionálnom rozvoji prostredníctvom programu TOLI Impact Grant, nadnárodných seminárov a aktívnych národných a európskych komunit praxe, čím vytvárajú dlhodobý vplyv v triedach a komunitách na celom kontinente.

Tento zdroj dopĺňa príručku „*Učiť sa z minulosti, konať pre budúcnosť – interdisciplinárny prístup k holokaustu, ľudským právam a medzikultúrnej výchove*“¹, ktorá ponúka plány hodín a pedagogické stratégie pre použitie v triede. Kým príručka vytvára koncepčný základ, táto sprievodná príručka sa zameriava konkrétne na vzdelávací potenciál návštev pamätných miest – ponúka praktické odporúčania na prípravu, realizáciu a nadviazanie na tieto zážitky spôsobom, ktorý je premyslený, rešpektujúci a pôsobivý pre študentov.

Vzdelávacie návštevy miest súvisiacich s holokaustom zohrávajú dôležitú úlohu pri prehĺbovaní historického porozumenia, zachovávaní pamäti a podporovaní občianskej a morálnej reflexie. Vzhľadom na to, že počet žijúcich preživších naďalej klesá, tieto miesta nadobúdajú ešte väčší význam ako trvalé svedectvá histórie – miesta, ktoré zachovávajú pamäť, keď už nie je možné získať svedectvá z prvej ruky. Či už ide o návštevu veľkých múzeí holokaustu alebo menších miestnych pamätníkov, vplyv takýchto návštev závisí od toho, ako sú zámerne navrhnuté a koncipované. Preto je nevyhnutné vypracovať jasné vzdelávacie ciele a výsledky týkajúce sa účelu návštevy. Táto príručka pomáha pedagógom vytvárať zmysluplné vzdelávacie zážitky zakorenené v princípoch vzdelávania v oblasti ľudských práv – povzbudzuje študentov, aby spojili nespravodlivosti minulosti so súčasnými povinnosťami a zamysleli sa nad svojou úlohou pri dodržiavaní ľudskej dôstojnosti.

Pedagógovia, ktorí sprevádzajú študentov na miesta súvisiace s holokaustom – či už sú to veľké pamätné inštitúcie, bývalé getá alebo menšie miesta spomienky, ako sú pamätníky deportácií alebo Stolpersteine – môžu čerpať z princípov uvedených v tejto príručke, aby podporili návštevy, ktoré sú reflexívne, rešpektujúce a vzdelávacie zmysluplné.

Príručka je rozdelená do dvoch vzájomne sa doplňujúcich častí. Prvá časť poskytuje učiteľom všeobecné usmernenia, ako pripraviť, realizovať a vyhodnotiť návštevy pamätných miest a múzeí súvisiacich s holokaustom. Sleduje prirodzené fázy návštevy – pred, počas a po – a ponúka stratégie na podporu logistickej a emocionálnej prípravy, na podporu zmysluplného zapojenia sa na mieste a na upevnenie reflexie a učenia sa po návšteve.

1 Príručka je k dispozícii v 12 jazykoch: <https://www.toli.us/european-seminar-handbooks/>

Druhá časť predstavuje súbor konkrétnych aktivít, ktoré učitelia môžu začleniť do svojich návštev. Každá aktivita je doplnená pripraveným pracovným listom, ktorý sa nachádza hneď za jej popisom a je navrhnutý tak, aby podporoval pozorovanie, reflexiu a diskusiu študentov. Tieto pracovné listy je možné použiť v pôvodnej podobe, alebo ich prispôbiť veku, kontextu a potrebám študentov. Aktivity a pracovné listy spolu poskytujú praktické nástroje, ktoré pomáhajú pedagógom vytvárať návštevy, ktoré sú premyslené, pôsobivé a založené na ľudských právach a ľudskej dôstojnosti.

Slovník na konci príručky obsahuje definície nasledujúcich kľúčových pojmov: historické pamiatky, pamätne miesta, vzdelávanie v oblasti ľudských práv, kompetencie pre demokratickú kultúru a skresľovanie holokaustu.

Prečo navštevovať historické/ pamätané miesta a múzeá z pohľadu ľudských práv?

Návšteva historických/pamätných miest a múzeí holokaustu nie je len cestou do histórie – môže to byť aj silný vzdelávací zážitok zakorenený v univerzálnych hodnotách ľudských práv a ľudskej dôstojnosti. Hoci tieto miesta zachovávajú spomienku na jednu z najtemnejších kapitol ľudskej histórie, ponúkajú aj priestor na reflexiu minulosti spôsobom, ktorý inšpiruje zodpovednosť v prítomnosti a budúcnosti.

Holokaust – tragédia nesmierného ľudského utrpenia – bol výsledkom systematického popierania základných práv a dôstojnosti miliónov ľudí: v prvom rade Židov, ktorí boli terčom totálneho vyhladenia, ale aj Rómov a Sintov, ľudí so zdravotným postihnutím, LGBTQ+ osôb, svedkov Jehovových, politických oponentov a takzvaných „asociálov“ – všetkých, ktorí nezodpovedali nacistickej vízií spoločnosti.

Pristupovať k týmto miestam z perspektívy ľudských práv posúva dôraz z histórie ako niečoho vzdialeného, na históriu ako neoddeliteľnú súčasť prítomnosti a výzvu k akcii. Spája históriu nespravodlivosti so súčasnými problémami a vyzýva nás, aby sme kriticky premýšľali o podmienkach, ktoré umožnili, aby sa takéto zločiny stali a o tom, ako im možno v budúcnosti predísť. Je lákavé vnímať holokaust ako poslednú kapitolu antisemitizmu, ale v skutočnosti pretrvával aj v nasledujúcich desaťročiach a je alarmujúco prítomný aj dnes. V priebehu rokov sa antisemitizmus prispôbil, opäť sa objavil a naďalej ohrozuje židovské komunity. Podobne aj rasizmus voči Rómom, ktorý bol neoddeliteľnou súčasťou ideológie a politiky nacistov a ich spolupracovníkov, pretrváva v celej Európe dodnes, pričom sa často prehliada, alebo bagatelizuje. Pamätané miesta a múzeá holokaustu nás vyzývajú, aby sme si uvedomili tieto nebezpečné súvislosti a pochopili, že stereotypy, konšpiračné teórie a dehumanizujúci jazyk, ktoré podnecovali holokaust, nezmizli. Spomienka na minulosť nestačí, ak nás nevedie k činom, k boju proti antisemitizmu, rasizmu voči Rómom a všetkým formám diskriminácie a nespravodlivosti, ktoré ohrozujú ľudskú dôstojnosť v našich dnešných spoločnostiach.

Keď sa pamätané miesta a múzeá holokaustu navštevujú aj s rozmerom ľudskej dôstojnosti, vytvárajú silné príležitosti na spojenie sa s ľudským rozmerom minulosti. Tieto miesta často zachovávajú nielen fyzické stopy zverstiev, ale aj osobné príbehy, fragmenty kedysi žitých životov - mená, fotografie, ručne písané listy, predmety, ktoré po sebe zanechali. Takýto prístup vyzýva študentov, aby na obeť nehládali ako na anonymné čísla, ale ako na jednotlivcov s rodinami, povolaniami, túžbami a každodennými radosťami a ťažkosťami. Zoznámením sa s týmito hlboko osobnými príbehmi si študenti uvedomia, že holokaust nebol len historickou udalosťou, ale aj zlomom v nespočetných individuálnych životoch a komunitách. Týmto spôsobom sa táto skúsenosť nestáva len spomienkou na rozsah zločinu, ale aj uctením ľudskej osoby, ktorej život bol ovplyvnený a stratený. Zároveň sú pamätané miesta aj miestami, kde sa môžeme dozvedieť o prítomnosti a budúcnosti: odhaľujú, ako sa spoločnosť rozhodla spomínať, ako sa chce prezentovať a aké hodnoty sa snaží dodržiavať.

Navyše, keď sa na ne pozeráme cez ľudskú dôstojnosť, múzeá a pamätníky holokaustu sa stávajú silnými priestormi na učenie sa o morálnej odvahe, odpore a solidarite. Príbehy nositeľov ceny „Spravodlivý medzi národmi“, jednotlivcov, ktorí sa postavili za práva a dôstojnosť druhých – často s veľkým osobným rizikom – môžu poskytnúť neoceniteľné ponaučenia pre pedagógov a študentov, keďže sú vzormi empatie, občianskej zodpovednosti a odvahy konať tvárou v tvár nespravodlivosti.

V čase, keď sú ľudské práva na mnohých miestach stále krehké a keď sa ľahko šíria nenávisťné prejavy, netolerancia a konšpiračné teórie, je vzdelávacia úloha pamätných miest a múzeí holokaustu relevantnejšia ako kedykoľvek predtým. Návšteva týchto miest so zaintegrovaným rozmerom ľudských práv podnecuje k zamysleniu sa nad tým, čo sa stalo, aj nad tým, aké chceme, aby boli naše spoločnosti. Posilňuje myšlienku, že obrana ľudskej dôstojnosti nie je zodpovednosťou niekoľkých vyvolených, ale nás všetkých. Vyzýva nás, aby sme čelili nespravodlivosti, cenili si rozmanitosť, rešpektovali ľudské práva, pestovali empatiu a rozvíjali ďalšie kompetencie pre demokratickú kultúru, ktoré sú nevyhnutné pre budovanie demokratických a inkluzívnych spoločností, kde každý človek môže žiť dôstojne.

Návšteva pamätníkov a múzeí holokaustu cez prizmu ľudských práv poskytuje študentom aj nástroje na kritickú analýzu nielen prezentovanej histórie, ale aj toho, ako sa na ňu spomína a interpretuje. V niektorých prípadoch môžu samotné miesta odrážať skreslené alebo selektívne naratívy, ovplyvnené národnými agendami, ktoré bagatelizujú miestnu spoluprácu, zdôrazňujú národné utrpenie alebo vynechávajú určité skupiny obetí. Rámec ľudských práv povzbudzuje študentov, aby tieto naratívy spochybňovali, rozpoznávali opomenutia a skúmali, ako môžu politické a sociálne sily formovať pamäť. Zameriavajúc sa na univerzálne princípy ľudskej dôstojnosti, spravodlivosti a zodpovednosti, sú študenti lepšie pripravení identifikovať štátom podporované skresľovanie a iné formy skresľovania holokaustu. Tento prístup mení návštevy na viac než pasívne vzdelávacie zážitky, posilňuje študentov, aby sa kriticky zaoberali spomienkami a pochopili, ako spôsob, akým si pamätáme holokaust, ovplyvňuje spôsob, akým reagujeme na nespravodlivosť dnes.

Pristupovanie k pamätným miestam a múzeám holokaustu aj prostredníctvom ľudskej dôstojnosti tiež potvrdzuje dôstojnosť všetkých zúčastnených – nielen obetí, ktorých životy a identity si pripomíname, ale aj samotných návštevníkov. Táto perspektíva podporuje rešpektujúce zaoberanie sa minulosťou a zároveň vytvára reflexívne a inkluzívne prostredie pre učenie. Uznáva, že konfrontácia s takouto traumatickou históriou môže byť emocionálne náročná a že návštevníci – najmä študenti – musia byť podporovaní pri spracúvaní týchto zážitkov spôsobom, ktorý zachováva ich emocionálne a psychické blaho. Zameranie návštevy na ľudskú dôstojnosť pomáha zabezpečiť, aby sa učenie nezakladalo na šoku alebo traume, ale na empatii, kritickom myslení a spoločnom záväzku chrániť práva a dôstojnosť všetkých ľudí.

Príprava a organizácia návštevy historických/pamätných miest a múzeí z pohľadu ľudských práv

Návšteva pamätného miesta holokaustu by nemala byť vnímaná ako samostatná udalosť alebo symbolické gesto obmedzené na jeden deň. Skôr by mala byť chápaná ako súčasť širšieho a nepretržitého vzdelávacieho procesu zakoreneného v ľudských právach a potvrdení ľudskej dôstojnosti. Takéto návštevy ponúkajú zmysluplné príležitosti na učenie sa len vtedy, ak sú premyslene integrované do širšieho pedagogického rámca, ktorý zahŕňa dôkladnú prípravu, kontextové pochopenie a vedenú reflexiu.

Je tiež dôležité zdôrazniť samotný význam návštevy pamätného miesta alebo múzea. Návšteva by mala byť o zapojení sa do daného miesta, jeho histórie a významu. Ak je účelom len poskytnutie informácií, to sa dá urobiť aj v triede. Pridaná hodnota návštevy pamätníka alebo múzea spočíva v prepojení študentov s autentickou priestorom, v podnecovaní ich k zamysleniu sa nad tým, prečo toto miesto existuje, čo predstavuje a ako sa spoločnosti rozhodli spomínať na svoju minulosť alebo ju prezentovať. Podpora študentov v uvedomení si významu miesta im umožňuje hlbšie sa zaoberať pamäťou a ľudskou dôstojnosťou.

Organizovanie týchto návštev z hľadiska ľudských práv vyžaduje, aby pedagógovia vypracovali jasné vzdelávacie ciele, ktoré presahujú sprostredkovanie historických faktov. Cieľom je pomôcť študentom emocionálne a eticky sa stotožniť s históriou a preskúmať dlhodobé dôsledky dehumanizácie, antisemitizmu, rasizmu a ľahostajnosti. Ak sú tieto návštevy starostlivo naplánované, podnecujú študentov k zamysleniu sa nad spomienkami, spravodlivosťou a zodpovednosťou – nielen v minulosti, ale aj v ich vlastných životoch a komunitách dnes.

Príprava na návštevu pamätníka holokaustu by nemala byť uponáhľaná. V ideálnom prípade by sa mala rozložiť na niekoľko týždňov alebo dokonca mesiacov, aby bol čas na preskúmanie historických, emocionálnych a etických rozmerov holokaustu a ľudských práv. Toto dlhodobé zapojenie zaručuje, že návšteva nie je izolovanou udalosťou, ale súčasťou širšieho vzdelávacieho procesu, ktorý zostane so študentmi ešte dlho po ich návrate. Pri plánovaní takýchto aktivít je tiež dôležité starostlivo zväziť vek a emocionálnu zrelosť študentov. Návštevy pamätníkov môžu byť silnými zážitkami, ale musia byť vekovo primerané a starostlivo naplánované, aby sa zabezpečilo, že študenti sú pripravení zaoberať sa obsahom zmysluplným a rešpektujúcim spôsobom.

Dlhodobá príprava návštevy miesta súvisiaceho s holokaustom tiež umožňuje budovať, alebo upevňovať vzťah medzi učiteľom a študentmi založený na vzájomnom rešpekte a dôvere. Takýto vzťah môže poskytnúť cennú podporu počas návštevy, buď keď študenti vyjadria potrebu emocionálnej podpory, alebo keď prejavujú nevhodné alebo rušivé správanie.

Tieto usmernenia sú určené predovšetkým pre prácu so študentmi stredných škôl a učiteľia by ich mali ďalej prispôbovať potrebám, kontextu a vývojovému štádiu svojich študentov.

Pred návštevou

Keď sú návštevy koncipované ako reflexívne, všeobecne rešpektujúce a zamerané na bádanie, umožňujú študentom zmysluplnejšie sa spojiť s ľudským rozmerom histórie, konfrontovať sa s morálnou zložitou a pestovať trvalý záväzok k ľudským právam a dôstojnosti. Nižšie uvedené body zdôrazňujú kľúčové prvky, ktoré je potrebné zohľadniť počas návštevy. Konkrétnejšie prístupy sú uvedené v časti *Navrhované aktivity pre návštevy pamätných miest a múzeí*.

Komunikácia s rodičmi a zákonnými zástupcami

Pred návštevou je dôležité informovať rodičov o cieľoch a obsahu výletu. Rodičia by mali pochopiť, že študenti môžu byť emocionálne ovplyvnení tým, čovidia a dozvedia sa. Učítelia môžu povzbudiť rodičov, aby boli po návrate ich deťom nablízku, počúvali ich bez odsudzovania, kládli otvorené otázky a pomáhali im spracovať to, čo zažili. Veľmi prospešný môže byť krátky list alebo stretnutie, na ktorom sa vysvetlia ciele návštevy, charakter miesta a spôsob, akým môžu rodičia podporiť emocionálne spracovanie zážitkov doma. Takýmto spôsobom sa nielen podporí duševná pohoda študentov, ale aj posilní proces učenia zapojením širšej komunity.

Dôkladná príprava študentov pred návštevou

Študenti by mali dostať podrobné informácie o mieste: jeho históriu, čo tamvidia, čo už nie je viditeľné, alebo bolo vymazané, emocionálny vplyv, ktorý môžu zažiť a vhodné spôsoby správania sa počas návštevy. Čím lepšie budú pripravení, tým zmysluplnejšia a menej ohromujúca bude táto skúsenosť. Učítelia môžu použiť historické zdroje, ako sú svedectvá, mapy, fotografie a archívne dokumenty, aby vytvorili kontext a pomohli študentom lepšie pochopiť pamätné miesto alebo múzeum. Napríklad, ak pamätník obsahuje mená alebo odkazy na konkrétne osoby, je užitočné, aby študenti už vedeli, kto boli títo ľudia. Tieto predchádzajúce vedomosti im umožnia rozpoznať a interpretovať tieto odkazy počas návštevy. Okrem toho, oboznámenie študentov s kľúčovými pojmami, ako sú ľudské práva, ľudská dôstojnosť, antisemitizmus a diskriminácia zameraná na skupiny, zasadí návštevu do širšej sociálnej a etickej perspektívy. Prírúčka *Učiť sa z minulosti, konať pre budúcnosť – Interdisciplinárny prístup k holokaustu, ľudským právam a medzikultúrnej výchove* obsahuje osemnásť vzdelávacích aktivít, ktoré je možné realizovať so študentmi a ktoré môžu slúžiť ako základ pre ich vzdelávanie pred návštevou pamätných miest holokaustu alebo múzeí, čím im pomáhajú budovať empatiu a kritické myslenie².

Pred návštevou je dôležité vytvoriť priestor pre študentov, aby mohli premýšľať o kľúčových otázkach, ktoré ich intelektuálne aj emocionálne pripraví na túto skúsenosť. Otázky ako „Čo už viem o holokauste a ľudských právach?“, „Prečo navštevujeme toto miesto?“, „Aké otázky mám o ľuďoch, ktorí to prežili?“ alebo „Čo znamená navštíviť toto miesto s úctou?“ povzbudzujú študentov, aby prepojili svoje predchádzajúce vedomosti, zvedavosť a hodnoty s účelom návštevy. Aby sa zabezpečilo, že budú zahrnuté všetky názory, učítelia môžu vyzvať študentov, aby priamo alebo anonymne zaslali svoje otázky alebo obavy. Učítelia môžu napríklad vytvoriť stenu či schránku

² Prírúčka je k dispozícii v 12 jazykoch: <https://www.toli.us/european-seminar-handbooks/>

na otázky a vybrať si čas, kedy sa otázky zverejnené na tejto stene alebo v schránke preberú a prediskutujú so študentmi.

Pri príprave študentov na návštevu pamätníka holokaustu alebo historického miesta môže začlenenie historických zdrojov poskytnúť dôležitý kontext a prehĺbiť pochopenie. Využitie svedectiev preživších, fotografií, máp, dokumentov alebo výňatkov z denníkov umožňuje študentom prepojiť dané miesto so skutočnými zážitkami a udalosťami. Tieto zdroje môžu študentom pomôcť vizualizovať, čo sa na danom mieste odohralo, pochopiť širšie historické súvislosti a rozvinúť empatiu voči postihnutým. Diskusia o zdrojoch pred návštevou tiež povzbudzuje študentov, aby kládli premyslené otázky, aktívnejšie sa zapájali na mieste a kritickejšie premýšľali po návšteve. Pri výbere materiálov je dôležité zväziť ich vhodnosť pre vek a emocionálnu pripravenosť študentov, ako aj to, ako podporujú zamýšľané vzdelávacie výsledky návštevy.

Niektoré miesta navyše ponúkajú virtuálne prehliadky. Tie môžu byť cenným prípravným nástrojom, ktorý študentom umožňuje vopred sa oboznámiť s rozložením a obsahom. Jednoduchým cvičením je požiadať študentov, aby si preklikali virtuálnu prehliadku a pripravili tri premyslené otázky, ktoré položia počas skutočnej návštevy. To nielen podnieti ich zvedavosť, ale aj zaistí, že prídu pripravení aktívne a zmysluplne sa zapojiť do prehliadky.

Keď sú návštevy dobrovoľné, študenti sa môžu viac angažovať. Ak sa však vyžaduje účasť celej triedy, niektorí študenti sa nemusia okamžite zapojiť. Ak študentom dáte možnosť vyjadriť sa k príprave – napríklad výberom osobného výskumného projektu, alebo zadaním konkrétnej úlohy pre návštevu – môžete zvýšiť ich motiváciu a urobiť zážitok zmysluplnejším.

Príprava pracovných listov alebo podnetov na reflexiu, ktoré študenti môžu vyplniť počas návštevy, podporuje aktívne zapojenie. Môžu to byť pozorovacie úlohy, osobné reflexie alebo navádzacie otázky o príbehoch a skúsenostiach jednotlivcov, s ktorými sa stretnú. Príklady sú uvedené nižšie a v prílohách. Pri plánovaní vzdelávania by sa mala zohľadniť povaha navštevovaného miesta, pričom je potrebné si uvedomiť, že miesta sa líšia tónom, obsahom a emocionálnou závažnosťou a môžu vyžadovať diferencovaný prístup na podporu zapojenia a reflexie študentov. Učitelia sa vyzývajú, aby svoje metódy prispôbili podľa potreby, pričom môžu čerpať z vzorových materiálov a návrhov uvedených v prílohách, aby sa uistili, že návšteva je primeraná, rešpektujúca a zmysluplná pre ich konkrétnu skupinu študentov.

Správanie a praktické hľadiská

Pri príprave študentov na návštevu sa učiteľom odporúča začať otvorenou diskusiou, ktorá študentom umožní zamyslieť sa nad tým, ako by mohlo vyzeráť rešpektujúce správanie, namiesto toho, aby im jednoducho predpísali zoznam pravidiel. Táto diskusia sa môže týkať praktických aspektov, ako je vhodné oblečenie vzhľadom na počasie a slávnosť miesta, zachovanie tichého a zamysleného správania a opatrný prístup k činnostiam, ako je fotografovanie. Študentom by sa malo pripomenúť, aby nefotografovali iných bez povolenia a aby si uvedomili, že niektoré oblasti môžu byť na fotografovanie úplne nevhodné. Učitelia môžu študentov tiež povzbudiť, aby sa zamysleli nad účelom a tónom fotografovania v rôznych kontextoch – napríklad porovnaním selfie fotiek z večierkov alebo turistických miest s fotografiami z miest historických zverstiev. Diskusia o vhodnej reči tela a rešpektujúcom správaní na fotografiách alebo ich použití na sociálnych médiách pomáha študentom rozvíjať povedomie o tom, ako ich konanie komunikuje hodnoty, najmä v slávnostných prostrediach. Aby sa táto úvaha prehĺbila, učitelia môžu vyzvať študentov, aby analyzovali, alebo diskutovali o potenciálnom vplyve zverejnenia fotografie z pamätného miesta na sociálnych médiách:

- Aký odkaz by takáto fotografia mohla odovzdať ostatným?
- Ako by sa mohol význam obrázku zmeniť v závislosti od popisu, pózy alebo kontextu, v ktorom je zdieľaný?
- Môže byť fotografia z návštevy pamätníka osobná a zároveň rešpektujúca?

Tento typ aktivity pomáha študentom uvedomiť si, že fotografie nie sú neutrálne – formujú verejnú pamäť a odrážajú osobné hodnoty – a povzbudzuje ich k kritickému premýšľaniu o tom, ako sa prelína spomienka a digitálna kultúra.

Zároveň je dôležité povzbudiť študentov, aby *sa* s miestom skutočne *spojili* – aby boli zvedaví, pozorne pozorovali a snažili sa pochopiť. Niekedy sa študenti môžu príliš sústrediť na to, ako by sa podľa nich mali správať, a obávať sa, či dodržiavajú očakávané normy „úctivého“ správania. Namiesto toho ich vyzývajte, aby k návšteve pristupovali so zvedavosťou a otvorenosťou, aby sa pozorne pozerali, zamýšľali sa a premýšľali o tom, čo sa tam stalo a čo to znamená dnes. Byť úctivý neznamena len mlčať – znamená to skutočné zapojenie, pozornosť a empatiu.

Rovnako dôležitá je aj praktická príprava. Študenti by mali byť informovaní, že strávia značnú časť času vonku a mali by si priniesť opaľovací krém, šiltovku alebo pršiplášte v závislosti od ročného obdobia, ako aj vodu. Je dôležité pripomenúť, že na mnohých miestach je povinná pokrývka hlavy mužských návštevníkov. Odporúča sa, aby sa vopred najedli a priniesli si občerstvenie, ak je to vhodné, pretože návštevy môžu byť dlhé a emocionálne náročné. Vopred sa postarať o tieto základné potreby pomáha minimalizovať rozptýlenie a nepohodlie, čo umožňuje študentom sústrediť svoju pozornosť na vzdelávací zážitok.

Zaujímavá reflexia sa môže týkať aj kontrastu medzi pokojným vzhľadom mnohých pamätných miest dnes a ich traumatickou minulosťou. Učítelia môžu vopred vysvetliť, že táto disonancia je bežná a neznižuje závažnosť udalostí, ktoré sa tam odohrali. V skutočnosti to môže byť dôležitý východiskový bod pre reflexiu o tom, ako k násiliu a dehumanizácii často dochádza na bežných, dokonca pokojne vyzerajúcich miestach.

Vytvorenie rámca etikety a praktických pokynov okolo konceptu ľudskej dôstojnosti – rešpektu k obetiam, miestu a navzájom – pomáha študentom stotožniť sa s požiadavkami na ich správanie a posilňuje základné hodnoty vzdelávania v oblasti ľudských práv – rešpekt, empatiu a zodpovednosť.

Emocionálna príprava a podpora

Diskusia o emocionálnom vplyve návštevy je ďalším dôležitým krokom v príprave. Študenti by si mali uvedomiť, že sa môžu cítiť ohromení, smutní alebo zmätení – a že aj to, že okamžite necítia nič, je tiež legitímna reakcia.

Učítelia môžu študentom pomôcť naučiť sa, ako sa vyrovnáť s ich emóciami, nebať sa ich a nájsť fungujúce spôsoby, ako si ich uvedomiť a spracovať. Veľmi užitočné môžu byť techniky, ako napríklad hlboké dýchanie alebo prestávky na prechádzku na čerstvom vzduchu.

Pre učiteľov je tiež dôležité otvoriť diskusiu o očakávaniach a obavách študentov. Môžu sa opýtať, či sú oblasti, ktoré by študenti radšej nenavštívili a prečo. Jasne treba študentom povedať, že odmietnutie je prijateľné. To pomáha normalizovať zraniteľnosť citov a umožňuje študentom vyjadriť potreby a pocity bez stigmatizácie.

Na ďalšiu podporu emocionálnej bezpečnosti a prepojenia medzi rovesníkmi môžu učítelia rozdeliť študentov do dvojíc alebo malých skupín a zveriť im dvojité úlohu partnerov na emocionálnu podporu a spolupracujúcich

študentov. Tieto tímy rovesníkov sa môžu počas návštevy navzájom kontrolovať a spolupracovať na konkrétnych reflexívnych úlohách alebo aktivitách založených na pozorovaní. Táto stratégia nielen podporuje empatiu a vzájomnú starostlivosť, ale aj posilňuje schopnosť študentov zmysluplne a s rešpektom spracovať návštevu.

Príprava učiteľa

V ideálnom prípade by učitelia mali miesto navštíviť vopred – buď osobne alebo prostredníctvom virtuálnych prehliadok, aby pochopili, čo ich študenti zažijú a aby vopred vedeli, čo sa študenti musia pred návštevou naučiť z hľadiska kontextu a aby spracovali svoje vlastné emocionálne reakcie. Ak nie je možná predchádzajúca návšteva, učitelia by mali zhromaždiť čo najviac informácií prostredníctvom kníh, rozhovorov a online zdrojov.

Okrem toho je veľmi dôležitá komunikácia s pracovníkmi pamätníka alebo múzea. Ak sú vopred informovaní o tom, čo študenti už vedia o holokauste a ľudských právach a aké sú ciele vzdelávania, môžu lepšie prispieť k dosiahnutiu týchto cieľov. Učitelia by mali vopred oznámiť svoje plány a očakávania, pretože mnohé miesta a múzeá môžu ponúknuť cenné usmernenia, zdroje alebo prípravné materiály, ktoré pomáhajú pedagógom cítiť sa lepšie pripravení viesť svojich študentov počas návštevy.

Počas návštevy

Tým, že k návšteve pristupujú ako k reflexívnej, rešpektujúcej a na otázkach založenej skúsenosti, pedagógovia pomáhajú študentom nadviazať kontakt s ľudskými aspektmi histórie, konfrontovať sa s morálnou zložitou a rozvíjať trvalý záväzok k ľudským právam a dôstojnosti. Tu je niekoľko všeobecných odporúčaní. Viac informácií nájdete v časti *Odporúčané aktivity pre návštevy pamätníkov a múzeí*.

Poskytnutie priestoru na výber a reflexiu

Ak je to možné, poskytnite študentom určitú mieru autonómie pri formovaní ich zážitku na mieste. Môžu si napríklad vybrať, ktorým častiam výstavy venujú viac času, či si vypočujú celé nahraté svedectvá preživších, alebo sa zamerajú na určité príbehy, alebo či vstúpia do priestorov, ktoré sú emocionálne obzvlášť intenzívne. Umožnenie voľby podporuje empatiu, zrelosť a silnejší zmysel pre zodpovednosť.

Rovnako dôležité je vytvoriť rovnováhu medzi sprievodcovskou prehliadkou a osobnou reflexiou. Jedným z účinných prístupov je rozdeliť návštevu na dve časti - časť so štruktúrovaným sprievodcovským výkladom a diskusiou a časť venovanú tichému individuálnemu prehliadaniu. Povzbudzujte študentov, aby sa vrátili do oblastí, ktoré ich oslovili a aby sa potom venovali osobnej reflexii, napríklad napísaním krátkej odpovede alebo listu obeti alebo preživšiemu, s ktorého príbehom sa stretli. Tieto momenty autonómie a tichej reflexie pomáhajú študentom spracovať zážitok zmysluplným a trvalým spôsobom.

Konstruktívne riešenie emocionálnych reakcií a nevhodného správania

Študenti môžu vyjadrovať vnútorné nepohodlie rušivým spôsobom – vrátane smiechu, nevhodných komentárov alebo dokonca činov, ako je napodobňovanie nacistických gest. Namiesto pocitu hanby za študentov k týmto momentom pristupujte ako k príležitostiam na učenie. Vysvetlite, prečo sú takéto činy urážlivé a neúctivé a požiadajte študentov, aby sa zamysleli nad emóciami, ktoré stoja za ich správaním. Zdôrazňujte dôležitosť zachovania ľudskej dôstojnosti – vlastnej aj ostatných, a to aj prostredníctvom činov.

Niektorí študenti, najmä tínedžeri, sa môžu snažiť skrývať svoje emócie smútku, žiaľu alebo hnevu a namiesto toho prejavovať opačné reakcie, ako je smiech, hlasné rozprávanie alebo zdanlivá nepozornosť. V niektorých kultúrnych alebo rovesníckych kontextoch môže byť otvorené prejavovanie smútku alebo zraniteľnosti, najmä u chlapcov, neprijateľné. Uvedomenie si tejto dynamiky pomáha učiteľom interpretovať toto správanie s empatiou a vytvoriť priestor, kde sa študenti môžu cítiť bezpečne a vyjadrovať sa svojím vlastným spôsobom, pričom sa zároveň zohľadňuje potreba rešpektovať ostatných návštevníkov, vrátane ich kolegov.

Zachovanie ľudskej dôstojnosti pri skúmaní minulosti

Pri návšteve pamätníkov a múzeí holokaustu je dôležité zohľadniť nielen to, čo sa prezentuje, ale aj spôsob prezentácie. Reflexia z pohľadu ľudskej dôstojnosti povzbudzuje študentov, aby sa kriticky zaoberali priestorom, jeho

naratívnymi voľbami a emocionálnym a etickým vplyvom jeho expozícií. Spôsob, akým sú zobrazované obeť, kontext historických materiálov a celková atmosféra spomienok ovplyvňujú to, ako je história chápaná a zapamätaná. Nasledujúce otázky môžu študentom pomôcť pri skúmaní, či dané miesto rešpektuje ľudskú dôstojnosť:

- Zameriava sa výstava na svedectvá a skúsenosti obetí, alebo sa zameriava predovšetkým na páchatelov?
- Je antisemitská propaganda – alebo akákoľvek iná forma propagandy – jasne identifikovaná a vysvetlená, aby sa zabránilo neúmyselnému posilňovaniu škodlivých stereotypov?
- Dôležitý je aj spôsob použitia obrázkov: sú rešpektujúce voči ľuďom, ktorých zobrazujú? Študenti môžu premýšľať o tom, ako by sa cítili, keby takéto obrázky, (najmä tie, ktoré zobrazujú nahé, vychudnuté alebo mŕtve osoby), boli ich vlastné alebo ich blízkych.
- Ponúka vzhľad a prevedenie výstavy alebo pamätníka dôstojný a úctivý spôsob, ako si pripomínať tých, ktorí trpeli a boli zavraždení?
- Alebo dané miesto primárne propaguje národný naratív alebo inú formu inštrumentalizácie?

Tieto otázky povzbudzujú študentov, aby išli nad rámec historických informácií a hlboko premýšľali o etickom stvárnení, pamäti a rešpekte.

Po návšteve

Učebná skúsenosť nekončí, keď študenti opustia pamätané miesto – v mnohých ohľadoch práve vtedy začína najkritickejšia fáza. Čas po návšteve je nevyhnutný na to, aby študenti spracovali to, čo videli, premenili emocionálne reakcie na hlbšie pochopenie a zamysleli sa nad trvalou relevanciou ľudskej dôstojnosti a ľudských práv.

Počiatková reflexia na mieste

Pred odchodom z miesta vytvorte priestor, aby študenti mohli začať spracovávať to, čo zažili. Táto počiatková reflexia môže mať mnoho foriem: študenti môžu zdieľať jedno slovo alebo pocit, napísať krátku myšlienku alebo otázku, nakresliť obrázok, alebo sa zapojiť do tichého kruhu v skupine. Cieľom nie je analyzovať, ale uznať a oceniť emocionálnu váhu návštevy. Tento moment na mieste predstavuje dôležitý prvý krok, ktorý pomáha študentom prejsť od intenzity návštevy k hlbšej reflexii v nasledujúcich dňoch.

Uvedomenie si sily emócií

Návšteva miest, kde došlo k zverstvám, môže vyvolať širokú škálu emocionálnych reakcií – smútok, hnev, zmätok, otupenosť alebo dokonca pocit viny. Je dôležité uistiť študentov, že všetky tieto reakcie sú oprávnené. Na podporu emocionálneho spracovania a osobného rastu poskytnite rôzne spôsoby reflexie, ako je písanie, vedenie denníka, kreslenie alebo diskusia v malých skupinách. Povzbudzujte študentov, aby interpretovali túto skúsenosť vo svetle svojich vlastných hodnôt a spojili ju so širšími otázkami spravodlivosti a identity. Po návšteve, na späťcestnej ceste, môžu niektorí študenti pôsobiť uzavreto, iní sa môžu smiať, alebo presúvať konverzáciu na nesúvisiace témy. Môžu to byť prirodzené mechanizmy vyrovnávania sa a nemali by sa považovať za prejavy nezáujmu alebo neúcty. Vytvorenie priestoru pre rôzne reakcie pomáha vytvárať rešpektujúce a podporujúce prostredie pre učenie.

Pokračovanie v reflexii po návrate

Vyhradte čas, aby študenti mohli znovu prežiť túto skúsenosť prostredníctvom moderovaných diskusií v skupine, kde môžu zdieľať to, čo ich zaujalo, vyjadriť nevyriešené otázky a preskúmať emocionálny a etický vplyv návštevy. Tieto rozhovory posilňujú kolektívne porozumenie a prehľbujú individuálne učenie. Navádzajte študentov, aby našli súvislosti medzi tým, čo videli a širšími témami, ako sú pamäť, spravodlivosť a občianska zodpovednosť. Vráťte sa k kľúčovým svedectvám, artefaktom alebo morálnym dilemám z miesta a vyzývajte študentov, aby o nich po uplynutí určitého času znovu premýšľali. Dajte jasne najavo, že spracovanie tejto skúsenosti sa nekončí jednou hodinou. Emócie a úvahy sa môžu vynoriť neskôr a je dôležité, aby študenti vedeli, že majú neustále priestor na rozhovor, spracovanie a zapojenie sa.

Podporujte osobné zamyslenie sa pomocou usmerňujúcich otázok, ako napríklad: „Ktorá časť návštevy ma ovplyvnila najviac a prečo?“, „Čo som sa dozvedel o sebe, o ostatných a o dôležitosti pamäti?“, „Ako táto história súvisí so súčasnými otázkami ľudských práv alebo diskriminácie?“, „Aké kroky môžem podniknúť, aby som bojoval proti antisemitizmu a podporoval rešpektovanie ľudskej dôstojnosti v mojej škole alebo komunite?“ Reflexia

môže zahŕňať aj zváženie toho, ako miesto prezentovalo, alebo reprezentovalo témy: „Bol prístup primeraný a rešpektujúci?“, „Aké rozhodnutia boli urobené o tom, ako bola história sprostredkovaná?“, „Ako by som pristupoval k týmto témam, keby som ich prezentoval ostatným?“

Študenti môžu na tieto otázky na zamyslenie odpovedať rôznymi formami vyjadrenia, ktoré zodpovedajú ich veku, záujmom a štýlu učenia. Jednou z možností je napísať osobné zamyslenie – napríklad záznam do denníka alebo list rovesníkovi – v ktorom opíšu, čo pre nich návšteva znamenala. Dobrovoľníci sa môžu rozhodnúť zdieľať svoje reflexie nahlas v triede, čím podporia pocit spoločného učenia a empatie. Alternatívne môžu študenti vyjadriť svoje zážitky aj prostredníctvom kreatívnych foriem, ako je výtvarné umenie, poézia alebo hudba. Tieto umelecké formy vyjadrenia umožňujú emocionálnu hĺbku a individuálny výklad, čím študentom ponúkajú zmysluplné spôsoby, ako spracovať a komunikovať vplyv návštevy.

Pestovanie zodpovednosti

Po návšteve by sa študenti mali povzbudiť, aby premýšľali o tom, ako môžu poučenia z minulosti ovplyvniť ich konanie v súčasnosti. Čo znamená dnes brániť ostatných? Ako môžu rozpoznať a brániť sa antisemitizmu, rasizmu voči Rómom alebo iným formám vylúčenia vo svojich komunitách? Aktivity, ktoré podporujú túto reflexiu, môžu zahŕňať navrhovanie osvetových kampaní, plánovanie workshopov pre rovesníkov s cieľom informovať ostatných alebo vytvorenie akčného plánu na ochranu práv a dôstojnosti ostatných v každodennom živote.

Posilňovanie postavenia študentov ako vyslancov pamiatky a aktívneho občianstva

Ďalším spôsobom, ako podporiť reflexiu, je vyzvať študentov, aby o ich zážitkoch komunikovali s ostatnými – najmä s rovesníkmi, ktorí sa nemohli zúčastniť návštevy, ale aj so širšou školskou komunitou, rodičmi a ďalšími miestnymi zainteresovanými stranami. Môže to mať formu prezentácií, kreatívnych projektov alebo zdieľaných digitálnych denníkov. To nielen upevňuje učenie, ale aj posilňuje kľúčové posolstvo vzdelávania v oblasti ľudských práv - nesieme zodpovednosť nielen za seba, ale aj za naše širšie komunity.

Prostredníctvom premyslenej, štruktúrovanej reflexie o rešpektovaní ľudskej dôstojnosti môžu učitelia zabezpečiť, že návšteva pamätného miesta holokaustu nebude izolovanou skúsenosťou, ale trvalým príspevkom k rastu študentov ako empatických, zodpovedných a angažovaných občanov.

Navrhované aktivity pre návštevy pamätných miest a múzeí

V tejto časti nájdete konkrétne návrhy na organizovanie návštev a prehliadok s vašimi študentmi. Nie je potrebné, aby ste použili všetky –najlepšie je vybrať, prispôbiť a lokalizovať nápady podľa potrieb študentov a konkrétneho miesta alebo múzea, ktoré navštívite. Každý príklad vychádza z predpokladu, že návšteva je súčasťou širšieho vzdelávacieho procesu (pozri časť *Príprava a organizácia návštevy historických/pamätných miest a múzeí z hľadiska ľudských práv*), že prípravné práce už boli vykonané (pozri časť *Pred návštevou*) a že študenti prichádzajú so základnými znalosťami o holokauste a mieste, ktoré sa chystajú preskúmať.

A. Zakotvenie historických faktov z hľadiska ľudských práv

Aby učitelia uľahčili aktívne zapojenie študentov do návštevy historického/pamätného miesta alebo múzea z hľadiska ľudských práv, môžu ich rozdeliť do dvojíc alebo malých tímov, z ktorých každý sa zameria na štyri až päť konkrétnych práv (napr. z Všeobecnej deklarácie ľudských práv alebo Dohovoru o právach dieťaťa). Pri prehliadke miesta študenti hľadajú príklady toho, ako boli tieto práva porušené počas holokaustu alebo, v niektorých prípadoch, ako boli dodržiavané alebo obnovené, najmä v obdobiach pred a po holokauste. Praktický nástroj na usmernenie tohto procesu je uvedený v *Príručke na pozorovanie ľudských práv pri návštevách miest/múzeí*.

Učitelia môžu študentom predstaviť aj právny kontext tej doby. Ľudská dôstojnosť a práva, ako je sloboda prejavu, rovnosť pred zákonom a právo na život boli v nemeckom ústavnom rámci prítomné už pred vojnou, avšak boli systematicky odstránené prostredníctvom diskriminačných norimberských zákonov. Podobné reštriktívne alebo diskriminačné zákony boli prijaté aj v iných krajinách, čo ukazuje, že samotné právne systémy boli použité na legitimizáciu prenasledovania a vylúčenia. Porovnaním týchto právnych opatrení s ochranou, ktorá bola neskôr zakotvená v medzinárodných dokumentoch o ľudských právach, môžu študenti lepšie pochopiť, ako môžu zákony chrániť, ale aj podkopávať ľudskú dôstojnosť.

Tu je navrhovaný prístup, ako môžu učitelia pripraviť, uskutočniť a zhodnotiť návštevu z hľadiska ľudských práv.

Pred návštevou:

- Uistite sa, že študenti majú základné znalosti o hodnotách a princípoch ľudských práv.
- Rozdeľte študentov do dvojíc alebo malých skupín, každej skupine pridajte súbor práv a diskutujte, alebo preberte pridelené ľudské práva (napr. zo *Všeobecnej deklarácie ľudských práv*).
- Povzbudzujte študentov, aby premýšľali o tom, kde sa tieto práva objavujú v dnešnom každodennom živote, aby mali počas návštevy referenčný bod na porovnanie.

Počas návštevy:

- Študenti používajú Pracovný list ako sprievodcu a robia si poznámky o tom, čo vidia, počujú, alebo cítia v súvislosti s pridelenými právami. Tento pracovný list je navrhnutý tak, aby pomáhal študentom zapojiť sa do pamätníkov a múzeí holokaustu prostredníctvom ľudských práv a ľudskej dôstojnosti. Cieľom je nielen zhromažďovať faktické informácie, ale aj zamyslieť sa nad vplyvom zákonov, politik a činov na ľudí a prepojiť tieto úvahy so súčasnými problémami.
- Pripomínajte im, že „dôkazy“ môžu zahŕňať to, čo je prítomné (exponáty, svedectvá, artefakty), ale aj to, čo chýba (čo je stratené, vymazané, alebo nevy povedané).
- Povzbudte ich, aby si zapisovali nielen faktické poznámky, ale aj emocionálne reakcie alebo otázky, ktoré sa vynárajú.

Po návšteve (zhrnutie):

- Každá skupina zdieľa jeden alebo dva príklady, ktoré zdokumentovala a prepojí ich so ich pridelenými právami.
- Vedte diskusiu v triede o širších súvislostiach:
  - Ktoré z pridelených práv ste na mieste videli najjasnejšie zastúpené, alebo porušené?
  - Boli tam práva, ktoré bolo ťažšie identifikovať? Prečo tomu tak mohlo byť?
  - Ako prispeli právne opatrenia k obmedzeniu alebo popretiu týchto práv?
  - Čo nám tieto príklady hovoria o dôležitosti ochrany práv v súčasnosti?
- Požiadajte študentov, aby individuálne napísali záverečnú reflexiu, aby si upevnili svoje vedomosti.

Ak študenti navštívia pamätné miesto len ako pozorovatelia, zážitok môže rýchlo vyblednúť. Ak však k nemu pristúpia z pohľadu ľudských práv, návšteva sa stane aktívnym skúmaním možností, dôsledkov a hodnôt. Vyzýva ich, aby videli súvislosti medzi minulosťou a súčasnosťou, aby sa zamysleli nad tým, ako zákony a inštitúcie môžu chrániť alebo ničiť dôstojnosť, a aby si uvedomili svoju vlastnú úlohu pri formovaní spravodlivejšej spoločnosti. Táto zmena premení návštevu na katalyzátor kritického myslenia, empatie a dlhodobej občianskej zodpovednosti.

Pracovný list: Príručka na pozorovanie dodržiavania ľudských práv pri návštevách pamiatok/múzeí

Pri prehliadke pamiatky alebo múzea sa sústreďte na pridelené ľudské práva. Robte si poznámky o tom, čo vidíte, počujete alebo cítite v súvislosti s každým právom. Zamyslite sa nad tým:

- Bolo toto právo porušené, obmedzené alebo (v zriedkavých prípadoch) chránené?
- Aké dôkazy (príbehy, predmety, svedectvá, zákony, obrázky) to ilustrujú?
- Ako tieto porušenia ovplyvnili každodenný život ľudí?
- Aké ponaučenie z toho môžeme vyvodit' pre súčasnosť?

Priradené Ľudské práva	Čo som pozoroval? (predmety, svedectvá, výstavy, prvky miesta, čo chýbalo)	Vplyv na ľudí v tej dobe (ako sa zmenil ich život, alebo ako bola popieraná ich dôstojnosť)	Osobná reflexia (Ako ma to ovplyvnilo? Aké otázky to vyvoláva dnes?)
1. Nediskriminácia			
2. Právo na rodinný život			
3. Právo na informácie			
4. Právo na spravodlivý proces			
5. Právo na zdravotnú starostlivosť			

Záverečné zamyslenie:

- Ktoré právo bolo počas návštevy najvýraznejšie? Prečo?
- Ako súvisia tieto pozorovania s dôležitosťou ochrany ľudskej dôstojnosti a ľudských práv v súčasnosti?

B. Prepojenie s históriou prostredníctvom osobných príbehov

Pedagógovia môžu vyzvať študentov, aby preskúmali príbeh konkrétnej osoby, ktorá bola holokaustom postihnutá. Tým vytvoria zmysluplné a osobné prepojenie s históriou holokaustu. V ideálnom prípade by táto osoba mala byť vekovo blízka študentom, pochádzať z rovnakého regiónu, alebo mať podobné záujmy. Osobné svedectvá – či už vo forme videa, audia alebo písomnej formy – zakladajú učenie študentov na skutočných ľudských skúsenostiach tých, ktorí prežili to, čo budú študenti sledovať vo fyzickej podobe. Študenti sa môžu dozvedieť o živote tejto osoby pred holokaustom, počas neho a – ak je to možné – po ňom, a zistiť, ako boli postupne odobrané jej práva a slobody. Môžu tiež začať chápať, ako rozhodnutia politikov a orgánov priamo ovplyvňovali životy jednotlivcov a tak si uvedomiť súvislosť medzi abstraktnými zákonmi alebo politikami – ako napríklad norimberskými zákonmi – a ich konkrétnym vplyvom na každodenný život. Tento integrovaný prístup ukazuje veľkú silu individuálnych príbehov. Široké historické procesy sa stávajú hmatateľnými, keď sa na ne pozeráme cez životnú skúsenosť jednej osoby. Počas návštevy miesta alebo múzea môžu študenti hľadať odkazy na udalosti, miesta alebo skúsenosti, ktoré súvisia s príbehom danej osoby, čím prehĺbia svoje zapojenie a empatiu.

Účinným spôsobom, ako prepojiť osobné príbehy s miestom, je zdroj **IWalk**,³, interaktívny digitálny vzdelávací program vyvinutý nadáciou Zacher Foundation v spolupráci s nadáciou USC Shoah Foundation. IWalks kombinuje svedectvá preživších s konkrétnymi historickými miestami, čo umožňuje študentom zažiť históriu tam, kde sa odohrala. Keď študenti počujú preživších opisovať svoje zážitky priamo na miestach, kde sa udalosti odohrali, získajú hlbšie pochopenie toho, ako história formovala životy jednotlivcov, a zároveň premýšľajú o dôležitosti pamäti a ľudskej dôstojnosti.

Tu je navrhovaný prístup k integrácii osobných príbehov do návštevy, ktorý pomáha študentom prepojiť individuálne životy so širšou históriou.

Pred návštevou:

Vyzvite študentov, aby sa zoznámili s príbehom jednej osoby, ktorú zasiahol holokaust. Môže to byť prostredníctvom denníka, spomienok, filmového svedectva, románu alebo historického výskumu. Táto osoba nemusí byť priamo spomenutá v múzeu, ktoré navštívite, ale malo by existovať zmysluplné prepojenie. Napríklad táto osoba mohla žiť v tej istej oblasti, čeliť podobným obmedzeniam, alebo bola ovplyvnená zákonmi a politikami, ktorými sa múzeum zaoberá.

Nabádajte študentov, aby venovali pozornosť každodenným detailom. Ako vyzerala rodina tejto osoby? Čo radi robili? Aké boli ich nádeje do budúcnosti? Potom im pomôžte pochopiť, ako politické rozhodnutia a diskriminačné zákony postupne obmedzovali práva a možnosti tejto osoby.

Študenti môžu pracovať individuálne alebo v pároch či malých skupinách. Skupinová práca podporuje spoluprácu, empatiu a kolektívne premýšľanie, zároveň však podnecuje diskusiu, ktorá môže prehĺbiť porozumenie. Individuálna práca naopak umožňuje študentom vytvoriť osobnejšie spojenie s príbehom a priestor pre hlbšiu sebareflexiu. Pedagógovia si môžu vybrať prístup, ktorý najlepšie zodpovedá potrebám a vyspelosti ich študentov a cieľom návštevy.

Počas návštevy:

Vyzvite študentov, aby mali príbeh tejto osoby na pamäti, keď si budú prezerat' pamät'né miesto alebo múzeum. Poskytnite im *Pracovný list s osobnými príbehmi*, aby si mohli zaznamenať konkrétne súvislosti. Pripomínajte im, že spojitosti môžu byť priame (napr. geto, deportácia alebo udalosť podobná príbehu danej osoby), alebo nepriame (napr. expozície o zákonoch, politikách alebo živote komunity, ktoré formovali skúsenosti danej osoby). Tento

³ Tento vzdelávací zdroj si môžete bezplatne stiahnuť z Apple App Store alebo Google Play Store pod názvom *IWalk – Zacher*.

prístup robí návštevu dvojnásobne prínosnou: pamätník alebo múzeum prehĺbuje pochopenie príbehu danej osoby a príbeh pomáha študentom hlbšie oceniť význam pamätníka alebo múzea.

Po návšteve (zhrnutie):

Vedte študentov k zamysleniu sa nad súvislosťami, ktoré pozorovali. Možné otázky:

- Ktorá časť múzea alebo pamätníka vám pomohla lepšie pochopiť príbeh danej osoby?
- Čo ste si všimli, čo nepriamo súviselo s ich skúsenosťami (zákony, obmedzenia, každodenný život, diskriminácia)?
- Ako zmenilo navštívenie pamätníka alebo múzea váš pohľad na život tejto osoby?
- Aké otázky o ich živote alebo voľbách vám napadli počas návštevy?
- Čo sa môžeme z ich skúseností naučiť o dôstojnosti, právach a dôležitosti spomienok v súčasnosti?

Na upevnenie vedomostí požiadajte študentov, aby napísali reflexiu alebo vytvorili kreatívnu odpoveď (napr. krátky záznam do denníka, umelecké dielo, báseň atď.). Tým sa zabezpečí, že pozornosť zostane zameraná na reflexiu a občiansku zodpovednosť.

Pracovný list: Pozorovanie osobných príbehov

Pred návštevou

Meno osoby:

Vek počas holokaustu:

Krajina/región:

1. Tri veci, ktoré som sa dozvedel o živote tejto osoby pred holokaustom:

-

-

-

2. Čo sa s touto osobou stalo počas holokaustu?

3. Ako boli tejto osobe odobraté práva a slobody?

4. Čo sa stalo neskôr (ak je to relevantné)?

Počas návštevy

<p>Čo som videl v pamätníku/múzeu, čo mi pripomenulo príbeh tejto osoby (miesta, predmety, fotografie, dokumenty)?</p>	
<p>Boli tu príklady toho, ako boli tejto osobe odopierané, obmedzované alebo, naopak, chránené jej práva a dôstojnosť?</p>	
<p>Všimol som si niečo, čo vysvetľuje, ako politické rozhodnutia alebo zákony ovplyvnili život tejto osoby?</p>	
<p>Bola tam zmienka o ľuďoch, ktorí pomáhali, kládli odpor alebo urobili iné rozhodnutia, ktoré súvisia s týmto príbehom?</p>	
<p>Bolo tam niečo, čo som očakával, že nájdem v súvislosti s ich príbehom, ale nenašiel som to? Prečo to tam mohlo chýbať alebo bolo vynechané?</p>	
<p>Ako pobyt na tomto mieste zmenil, alebo prehĺbil moje chápanie skúseností tejto osoby?</p>	
<p>Aké emócie alebo otázky vo mne vyvolalo premýšľanie o tejto osobe počas návštevy?</p>	

C. Skúmanie ľudského správania počas holokaustu

Skúmanie toho, ako rôzni ľudia reagovali počas holokaustu – či pomáhali iným, mlčali, vzdorovali nespravodlivosti, alebo spôsobovali ujmu. Povzbudzuje študentov, aby premýšľali nad rámec historických faktov a zvažovali osobné rozhodnutia, pred ktorými stáli jednotlivci v extrémnych okolnostiach. Je dôležité si uvedomiť, že tieto rozhodnutia boli často prijímané za veľmi ťažkých podmienok, keď boli možnosti drasticky obmedzené, čo viedlo k tomu, čo sa nazýva „voľby bez voľby“. Reflexiou nad hodnotami, tlakmi a nedostatkom skutočných alternatív, ktoré formovali konanie ľudí, študenti získavajú pohľad na komplexnosť ľudského správania. Tento prístup vyvoláva dôležité otázky. Čie práva boli porušené? Kto sa snažil tieto práva chrániť? Kto spôsobil škodu a kto zostal pasívny? Tieto úvahy pomáhajú študentom prepojiť minulosť so súčasnou realitou, posilňujú empatiu a zmysel pre občiansku zodpovednosť. V prílohe 3 je uvedený vzorový Pracovný list na podporu tejto aktivity.

Odporcovia režimu a záchrancovia počas holokaustu nám pripomínajú, že aj v najtemnejších časoch sa jednotlivci mohli rozhodnúť konať s odvahou, empatiou a zmyslom pre spravodlivosť. Ich rozhodnutia – či už skryť niekoho, ozvať sa, alebo zachovať kultúru a dôstojnosť – ukazujú, že osobné voľby majú význam. Štúdium týchto činov môže inšpirovať študentov k zamysleniu sa nad vlastnými hodnotami a k úvahám o tom, ako aj oni môžu brániť druhých a prevziať zodpovednosť vo svojich komunitách. Tieto príbehy povzbudzujú mladých ľudí, aby sa stali aktívnymi občanmi, ktorí sú ochotní bojovať proti nespravodlivosti a brániť ľudskú dôstojnosť.

Je obzvlášť dôležité zamyslieť sa nad úlohou prihliadajúcich sa a porozmýšľať, aký vplyv mali ich rozhodnutia. Dlh predtým, ako holokaust dosiahol najnásilnejšie fázy, existovali jasné varovné signály – ako napríklad pálenie kníh, verejné ponižovanie a zákony, ktoré židovské obyvateľstvo zbavili ich práv. Neskôr sa prenasledovanie odohrávalo priamo pred očami miestnych komunit. Susedia boli svedkami toho, čo sa dialo. Niektorí túto situáciu využili, obohatili sa, mnohí mlčali a niekoľkí preukázali pozoruhodnú odvalu tým, že pomáhali. Nabádanie študentov, aby sa zamysleli nad týmito voľbami im pomáha pochopiť, ako sa diskriminácia a násilie môžu pomaly stať „normálnymi“ a prečo je dôležité rozpoznať a brániť sa takýmto vzorcom správania v dnešnej spoločnosti.

Antisemitizmus zohral kľúčovú úlohu pri formovaní prostredia, v ktorom ľudia robili rozhodnutia. Nacistická propaganda nielen podporovala nenávisť a stereotypy, ale aj posilňovala existujúce predsudky, čím niektorým ľuďom uľahčila ospravedlňovanie ľahostajnosti alebo nečinnosti. Niektorí možno neboli vo svojom vnútri antisemitom, ale všadeprítomnosť takejto propagandy a strach z toho, že bude v nepriateľskom prostredí vyčnievať, ho nútia nekonať. Uvedomenie si, ako sa antisemitizmus šíril a normalizoval, pomáha študentom pochopiť silu predsudkov aj nebezpečenstvo mlčania tvárou v tvár nespravodlivosti.

Navyše, pochopenie toho, ako sa bežní ľudia stali páchatelmi, je nevyhnutné na pochopenie mechanizmov, prostredníctvom ktorých je možné masové násilie. Tí, ktorí páchali násilie, diskriminovali a vraždili, neboli vždy fanatici alebo ideológovia – mnohí z nich boli bežní ľudia, ktorí sa v priebehu času stali spolupáchateľmi systematického krutého zaobchádzania. Pod vplyvom propagandy, sociálnej konformity, poslušnosti voči autoritám, ideologického tlaku alebo strachu začali vnímať svoje obeť ako menejcenné. Povzbudzujte študentov, aby preskúmali, ako k tejto premene mohlo dôjsť a ako sociálne, politické a osobné sily prispeli k postupnému oslabovaniu morálnej zodpovednosti. Uvedomenie si tejto zložitosti umožňuje študentom pochopiť, že schopnosť krutosti môže existovať v bežných situáciách a že rešpektovanie ľudských práv a ľudskej dôstojnosti je nevyhnutné na prevenciu takýchto nespravodlivostí v súčasnosti.

Nasledujúce usmernenia opisujú, ako môžu učitelia zorganizovať návštevu zameranú na ľudské voľby a správanie, od odporu po spolupáchateľstvo.

Pred návštevou:

Študentom vysvetlite, že ľudia počas holokaustu museli robiť veľmi vážne rozhodnutia. Pre obeť to boli často „voľby bez voľby“ – rozhodnutia prijaté pod extrémnym tlakom, kde žiadna z dostupných možností nebola dob-

rá ani skutočne slobodná. Zároveň však iní mali určitú mieru voľnosti. Niektorí sa rozhodli stať sa páchatelmi alebo kolaborantmi, niektorí zostali pasívnymi divákmi a niektorí riskovali, aby kládli odpor, alebo pomáhali iným. Predstavte krátke príbehy alebo svedectvá týchto skupín, aby ste zdôraznili zložitosť ľudského správania. Povzbudzujte študentov, aby premýšľali o tom:

- Aké riziká alebo tlaky ovplyvnili rozhodnutia ľudí?
- V ktorých prípadoch boli voľby ľudí obmedzené a v ktorých mali stále slobodu konať inak?
- Aké varovné signály (zákony, poníženia, obmedzenia) boli viditeľné pre susedov alebo komunity a ako na ne reagovali?

Počas návštevy:

Rozdajte študentom pracovný list „Príručka pre pozorovanie. Ľudské správanie počas holokaustu“ a požiadajte ich, aby v pamätníku/múzeu hľadali príklady, ktoré ilustrujú rôzne druhy ľudského správania počas holokaustu. Môžu to byť svedectvá, fotografie, artefakty alebo exponáty súvisiace s odporom, kolaboráciou, mlčaním alebo záchranou. Študenti by si mali všímať nielen to, čo je viditeľné, ale aj to, čo v expozícii chýba, alebo nie je prítomné. Môžu tiež fotografovať (ak to pamätník/múzeum umožňuje), aby ilustrovali svoje príklady, alebo ak to čas dovoľí, nakresliť obrázky.

Po návšteve:

Zhrňte návštevu tým, že požiadate študentov, aby sa podelili o svoje postrehy a prepojili svoje zážitky so súčasnosťou. Možné otázky:

- Aké správanie alebo voľby ste pozorovali v pamätníku/múzeu (pomoc, ubližovanie, odpor, mlčanie)?
- Aké pocity vo vás vyvolalo, keď ste sa s týmito správaniami stretli?
- Aké myšlienky alebo otázky vo vás tieto príklady vyvolali?
- Videli ste situácie, v ktorých ľudia nemali na výber? V čom sa tieto situácie líšili od prípadov, v ktorých mohli jednotlivci konať inak?
- Ako podľa vás propaganda, zákony alebo spoločenský tlak ovplyvňovali rozhodnutia ľudí?
- Akú úlohu zohrávali svedkovia v tom, čo ste pozorovali a aký vplyv mali ich činy (alebo nečinnosť)?
- Ako vám premýšľanie o týchto voľbách pomáha pochopiť podobné vzorce diskriminácie alebo nespravodlivosti v súčasnosti?
- Aké súvislosti nachádzate medzi týmito historickými príkladmi či hodnotami a zodpovednosťou, ktorú musíme na seba prevziať v našich školách, komunitách alebo spoločnosti?

Pracovný list: Skúmanie ľudského správania počas holokaustu

Voľby a okolnosti

Typ ľudského správania	Čo som pozoroval? (predmety, svedectvá, príbehy, obrázky)	Aké tlaky, riziká alebo hodnoty mohli ovplyvniť tieto činy?	Aké ľudské práva boli ovplyvnené ich konaním?	Úvahy / súvislosti so súčasnosťou
Záchrancovia / Pomocníci – ľudia, ktorí riskovali, aby chránili, alebo podporili iných				
Odporcovia – tí, ktorí sa veľkými alebo malými činmi postavili proti nespravodlivosti (napr. protesty, zachovanie kultúry)				
Diváci – ľudia, ktorí mlčali, odvracali zrak, alebo akceptovali diskrimináciu				
Páchatelia / ich kolaboranti – ľudia, ktorí vykonávali, alebo podporovali prenasledovanie a násilie				
Varovné signály – dôkazy o skorých obmedzeniach, o ponížení alebo propagande, ktoré normalizovali diskrimináciu				

D. Tematické cesty k pochopeniu

Účinným spôsobom prehliadky pamätných miest a múzeí je vyzvať študentov, aby skúmali históriu prostredníctvom konkrétnych tém. Práca s témou im pomáha sústrediť pozornosť, a kriticky sa zaoberať tým, s čím sa na prehliadke stretnú. Témy môžu zahŕňať:

- **Odpor (duchovný a fyzický):** Akty vzdoru, prežitia a zachovania dôstojnosti, či už prostredníctvom ozbrojeného odporu alebo kultúrnej a duchovnej odolnosti.
- **Každodenný život:** Ako boli bežné rutiny narušené, zmenené, alebo prispôbené v podmienkach prenasledovania a útlaku.
- **Zákony a vylúčenie:** Úloha zákonov a predpisov (napríklad norimberských zákonov a podobných zákonov v iných krajinách) pri zbavovaní ľudí práv a legitimizovaní diskriminácie.
- **Propaganda a antisemitizmus:** Ako antisemitské obrazy, stereotypy a štátom riadená propaganda šíрили nenávisť a ospravedlňovali vylúčenie alebo násilie.
- **Spomienka a pamäť:** Ako sa dnes pripomínajú obeť, aké naratívy sa zdôrazňujú a ako sa spoločnosti rozhodli reprezentovať túto históriu.

Učítelia môžu tiež prispôsobiť, alebo navrhnúť ďalšie témy v závislosti od pamätného miesta alebo múzea, ktoré plánujú navštíviť, zrelosti študentov a vzdelávacích cieľov.

Študenti môžu byť rozdelení do malých skupín, z ktorých každá dostane inú tému. Pri prehliadke pamätníka alebo múzea pozorujú, robia si poznámky a (ak je to povolené) fotia veci súvisiace s pridelenou témou. Tento prístup môže zahŕňať aj vizuálne skúmanie. Študenti môžu napríklad porovnať historické fotografie so súčasným stavom miesta a zamyslieť sa nad tým, čo sa zmenilo a čo chýba: nezvestní ľudia, zničené budovy, umlčané hlasy alebo kontrast medzi minulosťou poznačenou násilím a súčasným mierovým prostredím atď. Starší alebo pokročilejší študenti môžu dostať za úlohu vytvoriť vlastnú prehliadku, fotografovať to, čo považujú za najvýznamnejšie, a zrekonštruovať príbeh miesta z ich pohľadu.

Prepojenie tematického výskumu s ľudskými právami prehľbuje jeho vplyv: študenti môžu vidieť, ako sa v minulosti prejavovali otázky ako diskriminácia, mlčanie, antisemitizmus alebo solidarita, a zamyslieť sa nad ich pokračujúcou relevanciou v súčasnosti.

Tu je jeden navrhovaný spôsob, ako pripraviť a realizovať takúto aktivitu so študentmi:

Pred návštevou:

- Predstavte študentom vybrané témy (pozri zoznam vyššie). Môžete to uskutočniť prostredníctvom krátkych čítaní, svedectiev preživších, vizuálnych materiálov alebo diskusií v triede, ktoré vzbudia zvedavosť a poskytnú študentom vstupný bod do témy.
- Poskytnite základné informácie alebo príklady ku každej téme, aby študenti vedeli, na čo sa majú počas návštevy zamerať.
- Rozdeľte študentov do malých skupín a pridajte im tému, alebo ich nechajte, aby si ju vybrali sami.

Počas návštevy:

- Dajte každej skupine **pracovný list** *Tematické cesty – pozorovanie*, ktorý majú vyplniť počas prehliadky areálu/múzea.
- Požiadajte študentov, aby zaznamenali nielen to, čo pozorujú, ale aj svoje myšlienky a pocity súvisiace s ich témou. Okrem vyplnenia pracovný listu môžu robiť fotografie (ak je to povolené) alebo kresliť významné prvky, ktoré neskôr môžu zdieľať so svojimi spolužiakmi počas prezentácie po návšteve.
- Pripomínajte im, že „dôkazy“ môžu byť priame (predmety, svedectvá, výstavy) alebo nepriame (veci, ktoré chýbajú, boli vymazané alebo neboli vyslovené).
- Ak je to možné, zdieľajte historické fotografie miesta súvisiaceho s ich témou. Ak je fotografovanie povolené, povzbudzujte ich, aby zachytili obrazy z rovnakého uhla pohľadu ako historické fotografie a zamysleli sa nad tým, čo sa v priebehu času zmenilo, alebo zmizlo. Porovnávanie minulých a súčasných obrazov je obohacujúce, ale nie je nevyhnutné – tematické skúmanie funguje aj bez fotografií.

Po návšteve (zhrnutie):

- Každá skupina sa podelí o svoje zistenia s triedou, pričom na ilustráciu svojich úvah použije poznámky a fotografie.
- Uľahčíte diskusiu pomocou usmerňujúcich otázok:
  - Čo vám vaša téma odhalila o životoch, právach a dôstojnosti ľudí?
  - Aké súvislosti ste si všimli medzi vašou témou a témami iných skupín?
  - Ako ovplyvnilo vaše chápanie porovnanie „vtedy a teraz“ (fotografie, zmeny na mieste)?
  - Aké ponaučenia vyplývajú z vašej témy pre súčasnosť v oblasti ľudských práv a občianskej zodpovednosti?
  - Ako vám vaša téma pomohla pochopiť antisemitizmus – jeho príčiny, dôsledky a ako sa prejavoval v tej dobe?
  - Aké súvislosti môžete nájsť medzi antisemitizmom počas holokaustu a antisemitizmom dnes?
- Povzbudte študentov, aby vytvorili krátky spoločný produkt (plagát, digitálnu či multimedialnú prezentáciu alebo písomnú reflexiu), aby upevnili a zdieľali svoje vedomosti.

Pracovný list: Tematické cesty k pochopeniu

Téma skupiny: _____

Usmerňujúce otázky	Pozorovania (čo sme videli/ počuli)	Reflexie (čo sme si mysleli/cítili)
Čo sme pozorovali (predmety, príbehy, priestory, fotografie, dokumenty)		
Čo chýbalo, bolo vymazané, alebo nebolo povedané		
Ak skupina porovnávala fotografie „vtedy a teraz“, vymenujte zmeny, ktoré najviac vynikli		
Ako táto téma ukázala vplyv antisemitizmu, diskriminácie alebo straty dôstojnosti na životy ľudí v tej dobe?		
Aké ponaučenie nám táto téma dáva pre súčasnosť – o antisemitizme, ľudských právach alebo o tom, ako ľudia zaobchádzajú jeden s druhým?		

Ďalšie zdroje

1. Agentúra Európskej únie pre základné práva. (2011). *Vzdelávanie v oblasti ľudských práv na miestach pamiatky holokaustu v Európskej únii: Prehľad postupov*. Dostupné na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1790-FRA-2011-Holocaust-education-overview-practices_EN.pdf
2. Agentúra Európskej únie pre základné práva. (2011). *Objavte minulosť pre budúcnosť: Úloha historických pamiatok a múzeí vo vzdelávaní o holokauste a ľudských právach v EÚ*. Dostupné na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1792-FRA-2011-Holocaust-Education-Summary-report_EN.pdf
3. Európska sieť pre pamiatku a solidaritu (ENRS). (2024). *Príprava študentov na návštevu pamätného miesta*. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=q9Dw4O3CU3c>
4. Medzinárodná aliancia pre pamiatku holokaustu (2023). *Charta na ochranu pamiatkových miest*. Dostupné na: <https://holocaustremembrance.com/resources/ihra-charter-safeguarding-sites>

Slovník

Historické miesta

Miesta, kde sa odohrali významné udalosti z minulosti. V kontexte vzdelávania o holokauste to môžu byť getá, deportačné miesta, koncentračné tábory, miesta popráv alebo budovy, ktoré zohrali úlohu v prenasledovaní jednotlivcov alebo komunit.

Pamätné miesta

Priestory, ktoré sú špeciálne zachované alebo navrhnuté na uctenie si a pamiatku obetí minulých zverstiev, vrátane holokaustu. Môžu to byť veľké múzeá a bývalé táborové komplexy, ale aj malé pamätníky, ako sú tabule alebo pomníky na verejných priestranstvách.

Vzdelávanie v oblasti ľudských práv

Vzdelávací prístup zameraný na podporu porozumenia, rešpektovania a presadzovania práv a slobôd, na ktoré majú nárok všetci ľudia. Zahŕňa tri vzájomne prepojené rozmery:

- *Učenie sa o ľudských právach* – získavanie vedomostí o zásadách, histórii a právnych rámcoch ľudských práv.
- *Učenie sa prostredníctvom ľudských práv* – využívanie participatívnych, rešpektujúcich a inkluzívnych metód výučby, ktoré odrážajú hodnoty ľudských práv.
- *Učenie sa pre ľudské práva* – posilňovanie jednotlivcov, aby uplatňovali tieto hodnoty v každodennom živote a konali na ochranu práv a dôstojnosti druhých.

Kompetencie pre demokratickú kultúru⁴

Referenčný rámec kompetencií pre demokratickú kultúru Rady Európy (RFCDC) definuje komplexný súbor 20 kompetencií, ktoré študenti potrebujú na to, aby sa mohli efektívne podieľať na demokratických a medzikultúrnych spoločnostiach. Tieto kompetencie zahŕňajú hodnoty, postoje, zručnosti, vedomosti a kritické chápanie. Medzi nimi sú empatiu, kritické myslenie, rešpektovanie rozmanitosti a občianske povedomie – kľúčové prvky, ktoré úzko súvisia s cieľmi vzdelávania o holokauste a ľudských právach.

Skresľovanie holokaustu

Akýkoľvek pokus – úmyselný alebo neúmyselný – ospravedlniť, skresliť, minimalizovať, alebo manipulovať s historickými faktami o holokauste. Na rozdiel od popierania holokaustu, skresľovanie netvrdí, že holokaust sa nestal, ale skôr sa snaží zahmlieť jeho realitu, zmenšiť jeho rozsah, presunúť vinu alebo zmeniť jeho význam na nesúvisiace politické, ideologické alebo komerčné ciele. Môže sa prejavovať v rôznych formách: od hrubého minimalizovania počtu obetí, obviňovania Židov za ich vlastné prenasledovanie alebo vykresľovania holokaustu ako pozitívnej udalosti, až po štátom podporované snahy o manipuláciu histórie holokaustu, stotožňovanie nesúvisiacich udalostí s holokaustom alebo oslavovanie jednotlivcov a inštitúcií, ktoré sa podieľali na jeho zločinoch. Skresľovanie holokaustu podkopáva pamiatku obetí a preživších, oslabuje verejné chápanie tejto histórie a podnecuje súčasný antisemitizmus a dezinformácie.

⁴ <https://www.coe.int/en/web/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture/rfcdc-volumes>

The PDF version
of this publication
is freely downloadable
at www.tolinstitute.org

This publication was developed with Assistance from the
Conference on Jewish Material Claims Against Germany
Supported by the German Federal Ministry of Finance.

